'लूनी' खण्डकाव्यको कृतिगत विवेचना

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह
दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
पुष्पा शर्मा
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६९

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

नेपाली एम.ए. दोस्रो वर्षकी छात्रा पुष्पा शर्माले **'लूनी' खण्डकाव्यको कृतिगत विवेचना** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । उहाँको यस शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६९/६/

उप.प्रा. लेखराज खतिवडा
(शोधनिर्देशक)
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर, काठमाडौँ

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागकी छात्रा पुष्पा शर्माले नेपाली स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) को दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नु भएको **'लूनी' खण्डकाव्यको कृतिगत विवेचना** शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

____
प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम
(विभागीय प्रमुख)

____
उप.प्रा. लेखराज खतिवडा
(शोधनिर्देशक)

____
उप.प्रा. कर्णाखर खतिवडा
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०६९/६/

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका निम्ति तयार पारिएको हो । यो शोधपत्र तयार पार्ने सिलसिलामा आफ्नो वैयक्तिक कार्य व्यस्तताका बीचमा पनि किञ्चित झर्को नमानी प्रफूल्ल मुद्रामा अमूल्य समय दिई स्नेहपूर्वक निर्देशन गर्नु हुने आदरणीय गुरु उप-प्राध्यापक लेखराज खतिवडाप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । त्यसै गरी शोधपत्र तयार पारुन्जेलसम्म विशेष सहयोग र सुझाव प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम र सिङ्गो नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

शोधकार्यका सिलसिलामा सामग्री सङ्कलनमा निरन्तर सहयोग प्रदान गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभाग पुस्तकालय र त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय पुस्तकालयको योगदान पनि अविस्मरणीय छ ।

मेरो जीवनयात्रा र शिक्षा आर्जनका क्रममा मलाई यहाँसम्म ल्याइ पुऱ्याउनु हुने मेरा आमार बुबाको भूमिकालाई अविस्मरणीय ठानेकी छु । साथै अजस्र प्रेरणाका स्रोत जीवनसाथी ढुण्डीराज शर्माको योगदानप्रति कृतज्ञ छु । बहिनी मञ्जु शर्मा र छोरी खुश्कु गौतमको योगदानको कदर नगरे कृतध्नता ठहरिने छ । त्यसै गरी परिवार र सासूआमाप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका क्रममा आवश्यक सुझाव, सल्लाह र सहयोग गर्नु हुने साथीहरू पार्वता पन्थी, विनोद अधिकारी, सुनीता गौतम, राजेन्द्र गौतम, गिरीराज न्यौपाने, वरुण दाहाल र यादवप्रसाद गौतमप्रति विशेष आभारी छु ।

त्यसै गरी प्रस्तुत शोधपत्र शुद्ध रूपमा समयमा नै कम्प्युटर गरी सहयोग गर्नु हुने श्री वृष रावलप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

शोधार्थी
पुष्पा शर्मा
एम.ए. दोस्रो वर्ष
शैक्षिक सत्र : २०६६/६९
त्रि.वि., कीर्तिपुर

मिति : २०६९/६/

विषयसूची

पृष्ठ

परिच्छेद - एक
शोध परिचय

१.१	विषय परिचय	१
१.२	समस्या कथन	२
१.३	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५	शोधकार्यको औचित्य	५
१.६	शोधकार्यको सिमाङ्कन	५
१.७	शोध विधि	६
	१.७.१ सामग्री सङ्कलन विधि	६
	१.७.२ विश्लेषणको आधार	६
१.८	शोधपत्रको रूपरेखा	६

परिच्छेद - दुई
खण्डकाव्यको सैद्धान्तिक स्वरूप

२.१	विषय परिचय	७
२.२	कविताको एक उपविधाका रूपमा खण्डकाव्य	७
२.३	खण्डकाव्य सम्बन्धी संस्कृत साहित्य शास्त्रीय चिन्तन	८
२.४	नेपाली साहित्यमा खण्डकाव्य सम्बन्धी चिन्तन	९
२.५	खण्डकाव्यका तत्त्वहरू	११
	२.५.१ शीर्षक	११
	२.५.२ आख्यान	१२
	२.५.३ भाव	१४
	२.५.४ सर्ग योजना	१४
	२.५.५ कथन पद्धति	१५
	२.५.६ लय	१५
	२.५.७ बिम्बप्रतीक	१५
	२.५.८ भाषाशैली	१६
२.६	निष्कर्ष	१७

परिच्छेद - तीन
देवकोटाको परिचय, खण्डकाव्य यात्रा, प्रवृत्ति र योगदान

३.१	विषय परिचय	१८
३.२	खण्डकाव्यकार देवकोटाको परिचय	१९
३.३	लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको खण्डकाव्य यात्रा	२०
३.४	देवकोटाका काव्यगत प्रवृत्ति	२४
	३.४.१ विषयवस्तुगत प्रवृत्ति	२४

३.४.२ शीर्षकगत प्रवृत्ति -- २५
३.४.३ खण्डकाव्यात्मक आयामगत प्रवृत्ति --------------------------------- २६
३.४.४ पात्रगत प्रवृत्ति -- २६
३.४.५ लयगत प्रवृत्ति -- २७
३.४.६ केन्द्रीय कथ्यगत प्रवृत्ति -- २८
३.४.७ भाषाशैलीगत प्रवृत्ति-- २८
३.५ देवकोटाका खण्डकाव्यात्मक योगदान -- २८
३.५.१ खण्डकाव्यको विकासयात्रामा देवकोटाको ऐतिहासिक योगदान -- २९
३.५.२ देवकोटाको परिमाणात्मक योगदान-------------------------------------- २९
३.५.३ प्रकारगत योगदान -- ३०
३.५.४ गुणात्मक योगदान -- ३०
३.६ निष्कर्ष --- ३१

परिच्छेद – चार
'लूनी' खण्डकाव्यको कृतिगत विवेचना

४.१ विषय परिचय--- ३२
४.२ रचना र प्रकाशन-- ३२
४.३ प्रेरणा र प्रभाव-- ३२
४.४ शीर्षक--- ३३
४.५ आख्यान --- ३३
४.५.१ कथावस्तु-- ३४
४.५.२ पात्र-- ३६
४.५.३ परिवेश -- ४१
४.६ भाव -- ४६
४.७ सर्गयोजना --- ४७
४.८ कथन पद्धति --- ५०
४.९ लय -- ५०
४.१० अलङ्कार र अन्य कलात्मक विशेषता-- ५२
४.११ भाषाशैली --- ५४
४.१२ निष्कर्ष -- ५५

परिच्छेद – पाँच
सारांश तथा निष्कर्ष

५.१ सारांश-- ५६
५.२ निष्कर्ष --- ५९

सन्दर्भसामग्री सूची

सङ्क्षेपीकृत–शब्दसूची

सङ्क्षिप्त रूप	पूर्ण रूप
एम.ए.	मास्टर्स अफ आर्टस्
चौ.सं.	चौथो संस्करण
डा.	डाक्टर
ते.सं.	तेस्रो संस्करण
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
दो.सं.	दोस्रो संस्करण
ने.के.वि.	नेपाली केन्द्रीय विभाग
प्र.	प्रकाशन
पाँ.सं.	पाँचौँ संस्करण
पृ.	पृष्ठ
र.	रचना
वि.ए.	व्याचुलर अफ आर्टस्
वि.एल.	व्याचुलर अफ ल
वि.सं.	विक्रम संवत्
सम्पा.	सम्पादक
सा.प्र.	साझा प्रकाशन